

НЕЗАКОННЕ РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ ЯК ПЕРЕДУМОВА ПОРУШЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

ILLEGAL DISCLOSURE OF BANKING SECRETS AS A PREREQUISITE FOR VIOLATION OF SUBJECTIVE CIVIL RIGHTS

Хижняк А.В.,

аспірант кафедри цивільного права

Національного університету «Одеська юридична академія»

Статтю присвячено питанням розкриття банківської таємниці в контексті обмеження цивільних прав фізичних і юридичних осіб. Визначено, що нормативне регулювання відносин щодо збереження та розкриття банківської таємниці загалом представлено законодавством публічних галузей права. Одночасно доведено, що розкриття банківської таємниці компетентними суб'єктами призводить до обмежень прав фізичних і юридичних осіб.

З'ясовано, що до поняття «банківська таємниця» входить не тільки обов'язок банку зберігати в таємниці операції своїх клієнтів від сторонніх осіб, а також інформацію про рахунки та депозити. На підставі аналізу відносин щодо збереження банківської таємниці визначено, що банківська таємниця може виступати об'єктом цивільних правовідносин і розглядатися в цивільно-правовому аспекті.

У випадку незаконного розголошення банківської таємниці об'єктом порушення цивільних прав осіб можуть слугувати як права безпосередніх клієнтів банку, так і права осіб, відомості щодо яких стали відомі опосередковано з даних, отриманих щодо транзакцій власних клієнтів банку, тобто контрагентів таких транзакцій.

Коректне здійснення заходів банками на виконання свого обов'язку щодо захисту інформації, яка становить банківську таємницю, від розкриття кореспондує правам осіб, пов'язаних із банківськими установами відносинами відповідно до договорів з банком, а також осіб, безпосередньо не пов'язаних із відповідним банком договірними відносинами, але які вступають у цивільні відносини з клієнтами банку та можуть вказувати інформацію щодо себе в даних про транзакції з відповідним клієнтом. Визначено суб'єктів та підстави розкриття банківської таємниці. З'ясовано, що для отримання даних щодо руху коштів за рахунками або суму залишку на таких рахунках необхідно мати підстави та дотримуватися процедурних моментів.

Визначено проблему несвоєчасного повідомлення фізичних і юридичних особи про той факт, що банком було оприлюднено фінансову інформацію на запит фіскальних органів або інших правоохоронних органів, що виключає можливість захисту своїх цивільних прав від порушень. Розкриття банківської таємниці може бути лише початковою стадією здійснення обмежень прав суб'єктів цивільного права, в подальшому ж у таких випадках здійснюється блокування коштів на рахунку, арешт рахунку або навіть примусове стягнення коштів на користь третіх осіб, місцевого або державного бюджету.

Зроблено висновок, що система судових органів повинна відігравати ключову роль в уникненні порушень прав фізичних та юридичних осіб серед органів, які здійснюють контроль за законністю розкриття банками інформації, що містить банківську таємницю, а судовий контроль є важливою гарантією забезпечення прав та свобод людини і громадянина, законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав осіб при проведенні оперативно-розшукових заходів або інших дій, які можуть обмежувати цивільні права осіб.

Ключові слова: право на інформацію, особисті немайнові права, банківська таємниця, розкриття банківської таємниці, захист інформації, дані про транзакції, фінансова інформація, захист цивільних прав.

The article is devoted to the issues of disclosure of banking secrecy in the context of restriction of civil rights of individuals and legal entities. It is determined that the normative regulation of relations concerning the preservation and disclosure of banking secrecy is generally represented by the legislation of public branches of law. At the same time, it has been proven that the disclosure of banking secrecy by competent entities leads to restrictions on the rights of individuals and legal entities.

It was found that the concept of "banking secrecy" includes not only the obligation of the bank to keep secret the operations of its customers from outsiders, as well as information about accounts and deposits. Based on the analysis of the relationship regarding the preservation of banking secrecy, it is determined that banking secrecy can be the object of civil law and can be considered in the civil law aspect.

In the case of illegal disclosure of banking secrecy, the object of violation of civil rights may be the rights of direct customers of the bank and the rights of persons whose information became known indirectly from the data obtained on transactions of own customers of the bank, e counterparties of such transactions.

It is summarized that the correct implementation of measures by banks to fulfill their duty to protect information that constitutes banking secrecy from disclosure corresponds to the rights of persons related to banking institutions in accordance with agreements with the bank, as well as persons not directly related with the relevant bank contractual relations, but enter into civil relations with the bank's customers and may indicate information about themselves in the data on transactions with the relevant customer. The subjects and grounds for disclosure of banking secrecy have been identified. It has been found that in order to obtain data on the movement of funds on accounts or the amount of balance on such accounts, it is necessary to have grounds and follow the procedural points.

The problem of untimely notification of individuals and legal entities about the fact that the bank has disclosed financial information at the request of fiscal authorities or other law enforcement agencies, which excludes the possibility of protecting their civil rights from violations. In continuation of the disclosure of the issue, it is determined that the disclosure of banking secrecy can only be the initial stage of restrictions on the rights of civil law, then in such cases, the account is blocked, account seizure or even forced recovery in favor of third parties, local or the state budget.

It is determined that the judicial system should play a key role in avoiding violations of the rights of individuals and legal entities among the bodies that control the legality of banks' disclosure of information containing banking secrecy. Judicial control is an important guarantee of human and civil rights and freedoms and the validity of the restriction of the constitutional rights of persons in carrying out operational and investigative measures or other actions that may restrict the civil rights of persons.

Key words: right to information, personal non-property rights, banking secrecy, disclosure of banking secrecy, protection of information, transaction data, financial information, protection of civil rights.

Актуальність та мета. Сучасні можливості здійснення оплати в інтернеті зумовили зростання кількості фінансових транзакцій, які здійснюються «в он-лайн». В той час як безпека здійснюваних операцій, персональних даних клієнтів, інформації щодо історії покупок або реквізитів платіжних карток все більше захищається за допомогою шиф-

рування, використання сторонніх перевірених ресурсів для оплати, перевірених кур'єрських служб, банкам та іншим фінансовим установам стає доступним значний масив інформації щодо діяльності особи та її персональних даних.

Порушення банківської таємниці неодноразово ставало предметом наукового інтересу представників галузе-

вих юридичних наук, питання законності розкриття банківської таємниці на запити окремих державних органів стали об'єктом дискусії в банківському середовищі. Однак вплив поширення відомостей, що є об'єктом банківської таємниці, на зміст і реалізацію цивільних прав осіб не досліджувався комплексно, тому актуальним залишається опрацювання наукою цивільного права питань порушення суб'єктивних прав осіб у випадках незаконного розкриття банківської таємниці. Таким чином, мета статті – визначення сфери та характеру впливу розкриття інформації, що становить банківську таємницю, на права та інтереси суб'єктів цивільного права.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи сучасні світові підходи до захисту банківської таємниці, можна зробити висновок, що різні країни використовують різні механізми збереження банківської таємниці, які мають як позитивні, так і негативні сторони в зарубіжному законодавстві [4, с. 388].

Вітчизняне цивільне законодавство містить норму щодо обов'язку банку зберігати відомості, що становлять банківську таємницю. Згідно з ч. 1 ст. 1076 Цивільного кодексу України банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій та рахунком і відомостей про клієнта.

До поняття «банківська таємниця» входить не тільки обов'язок банку зберігати в таємниці операції своїх клієнтів від сторонніх осіб, а також інформацію про рахунки та депозити. Насамперед банк зобов'язаний ретельно зберігати конфіденційну інформацію, яку клієнт надає на умовах її нерозповсюдження. Банківською таємницею, зокрема, є:

- відомості про банківські рахунки клієнтів, в тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України;
- операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;
- фінансово-економічний стан клієнтів;
- системи охорони банку та клієнтів;
- інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи-клієнта, її керівників, напрями діяльності;
- відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;
- інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, яка підлягає опублікуванню;
- коди, що використовуються банками для захисту інформації;
- інформація про фізичну особу, яка має намір укласти договір про споживчий кредит, отриманий після оцінки її кредитоспроможності.

Відомості про операції та рахунки можуть бути надані тільки самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, в тому числі органам державної влади, їхнім посадовим і службовим особам, такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, встановлених Законом «Про банки і банківську діяльність» [7]. Слід зазначити, що відомості, які є банківською таємницею, можуть бути отримані банками або іншими фінансовими установами й опосередковано (як частина інформації щодо власного клієнта можуть бути отримані відомості щодо інших осіб, з рахунками яких можуть здійснюватися розрахунки).

В Україні законодавчо встановлений певний механізм збереження, охорони та розкриття банківської таємниці, врегульований нормами Цивільного, Цивільного процесуального та Кримінально-процесуального кодексів України, а також Законами у відповідних редакціях від 7 грудня 2000 року № 2121-III «Про банки і банківську діяльність», «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV, «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-XII, «Про захист персональних даних» від 21 вересня 2012 року № 2297-VI, «Про державну податкову службу в Україні» від 4 грудня 1990 року № 509-XII,

«Про міліцію» від 20 грудня 1990 року № 565-XII, «Про прокуратуру» від 5 листопада 1991 року № 1789-XII, «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII, «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні» від 26 січня 1993 року № 2939-XII тощо.

Цивільно-правові відносини – це врегульовані нормами цивільного права майнові і особисті немайнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників. Склад цивільно-правових відносин утворюють три елементи: суб'єкти, об'єкти і зміст. Правові відносини між фізичними особами виникають здебільшого з приводу матеріальних, духовних та інших потреб, тому об'єктами цивільних правовідносин можуть бути речі, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага.

Інформація як об'єкт цивільних правовідносин є немайновим благом, яке існує в об'єктивній формі у вигляді відомостей про суб'єкта цивільних правовідносин, його діяльність і пов'язані з ним процеси або відображає характеристику й властивості певного об'єкта [2, с. 243]. За режимом доступу до інформації виділяють такі види інформації: відкрита інформація та інформація з обмеженим доступом. До інформації з обмеженим доступом належить конфіденційна, таємна та службова інформація.

У літературі виділяються такі базові ознаки таємниці, як властивість інформації, режим обмеженого доступу до неї третіх осіб, належність тій чи іншій особі, а також те, що її розголошення може завдати матеріальної чи моральної шкоди [6, с. 316]. Однак спірно є думка, що через те, що таємна інформація не відповідає ознакам публічності, оскільки вилучена з вільного цивільного обороту, це унеможливує її розгляд як об'єкта цивільних прав [2, с. 242]. Вважаю, що таємна інформація може бути об'єктом цивільних прав, а обов'язок збереження комерційної, службової або банківської таємниці кореспондує такому праву особи.

Особливим об'єктом цивільних правовідносин є банківська таємниця. На думку А.І. Сироти, банківська таємниця – це відображена та задокументована на паперовому або електронному носіїв інформації з обмеженим законодавством доступом, яка містить будь-які відомості про клієнтів, отримані фінансовою установою у процесі безпосереднього здійснення нею своєї діяльності, таємницю яких фінансова установа зобов'язана забезпечувати з метою захисту інтересів клієнтів [5, с. 13].

Обов'язковим елементом будь-яких правовідносин є зміст таких правовідносин, який складають права та обов'язки учасників. У правовідносинах банківської таємниці ними є:

1) право клієнта банку вимагати збереження переданої банку інформації, яка становить банківську таємницю, в порядку та спосіб, передбачені законодавством, локальними нормативними актами банку, та договором між банком і клієнтом, а також відшкодування збитків, у тому числі моральної шкоди, заподіяних внаслідок розголошення інформації, яка становить банківську таємницю;

2) право осіб, зазначених у ст. 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», вимагати надання їм інформації, яка становить банківську таємницю у спосіб і в межах, передбачених законом [1]. Перша категорія прав належить до цивільних, а їх захист і реалізація знаходяться в сфері регулювання норм цивільного права.

Нормативно-правові засади цивільно-правової відповідальності за розголошення банківської таємниці в Україні встановлені ч. 2 ст. 1076 ЦК України. В разі розголошення банком відомостей, які становлять банківську таємницю, клієнт має право вимагати від банку відшкодування завданих збитків і моральної шкоди [7].

Отже, банківська таємниця може бути об'єктом цивільних правовідносин і розглядатися в цивільно-правовому

аспекті. Якщо йдеться про порушення цивільних прав осіб у випадку незаконного розголошення банківської таємниці, то об'єктом таких порушень можуть слугувати як права безпосередніх клієнтів банку, так і права осіб, відомості щодо яких стали відомі опосередковано з даних, отриманих щодо транзакцій власних клієнтів банку, тобто контрагентів таких транзакцій.

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

- на письмовий запит або з письмового дозволу відповідної юридичної чи фізичної особи. Інформація щодо рахунка умовного зберігання (ескроу) та операцій за ним розкривається також на письмовий запит бенефіціара. Інформація про залишок коштів на банківському рахунку, майнові права на кошти на якому є предметом обтяження, операції за ним, обтяження, стосовно яких до банку надійшли повідомлення, в тому числі взяті банком на облік, інші обмеження права розпоряджання рахунком розкриваються також на письмовий запит обтяжувача, якщо право обтяжувача на отримання відповідної інформації передбачено правочином, на підставі якого виникає таке обтяження;

- за рішенням суду;

- органам прокуратури України, Служби безпеки України, Державному бюро розслідувань, Національній поліції, Національному антикорупційному бюро України, Антимонопольному комітету України – на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

- центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику, на його письмову вимогу щодо наявності банківських рахунків;

- центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, на його запит щодо фінансових операцій, пов'язаних із фінансовими операціями, що стали об'єктом фінансового моніторингу (аналізу) згідно із законодавством щодо запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, а також учасників зазначених операцій;

- органам державної виконавчої служби, приватним виконавцям на їхню письмову вимогу з питань виконання рішень судів і рішень, які підлягають примусовому виконанню відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» щодо наявності та/або стану рахунків боржника, руху коштів та операцій на рахунках боржника за конкретний проміжок часу, а також про інформацію щодо договорів боржника про зберігання цінностей або надання боржнику в майновий найм (оренду) індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком;

- Національній комісії з цінних паперів та фондового ринку у випадках самостійного подання банком інформації про банк як емітент та адміністративних даних відповідно до Законів «Про цінні папери» та «Фондовий ринок»;

- за рішенням суду Національному агентству з питань запобігання корупції стосовно наявності та стану рахунків, операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи, фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності відповідно до Закону України «Про запобігання корупції»;

- іншим банкам у випадках, передбачених цим законом, і Законом України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»;

- центральному органу виконавчої влади, який забезпечує формування державної фінансової політики, на його письмовий запит під час бюджетного процесу з метою проведення верифікації і перевірки достовірності інформації, поданої фізичними особами для нарахування та отримання соціальних виплат, пільг, субсидій, пенсій, заробітних плат, інших виплат, що здійснюються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, коштів Пенсійного фонду України та інших фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, та своєчасного і в повному обсязі їх здійснення, надається інформація щодо відкритих на їхнє ім'я рахунків (поточних, кредитних, депозитних тощо), операцій і залишків за ними. В разі нарахування та отримання соціальних виплат, пільг, субсидій, призначених на сім'ю або домогосподарство, інформація надається щодо кожного з членів сім'ї або домогосподарства;

- Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, на його письмову вимогу у зв'язку із здійсненням ним виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, щодо наявності та стану рахунків, операцій за рахунками конкретної юридичної або фізичної особи, фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності.

Отже, для отримання даних щодо руху коштів за рахунками або суму залишку на таких рахунках, необхідно мати підстави та дотримуватися процедурних моментів. Наприклад, повинно бути порушено справу про несплату податків, або про відмивання грошей, або фінансування тероризму. Але найчастіше фізичні і юридичні особи не повідомляються про той факт, що банком було оприлюднено фінансову інформацію на запит фіскальних органів або інших правоохоронних органів. Нерідко фізичні і юридичні особи отримують таку інформацію із запізненням, тому залишаються без можливості захисту своїх цивільних прав від порушень.

Розкриття банківської таємниці може бути лише початковою стадією здійснення обмежень прав суб'єктів цивільного права. За результатами дослідження фінансової інформації фізичних і юридичних осіб на запит компетентних органів здійснюється блокування коштів на рахунку, арешт рахунку або навіть примусове стягнення коштів на користь третіх осіб, місцевого або державного бюджету. Процедурно такі дії відбуваються у безспірному режимі на запит податкових органів або за рішенням судових виконавців у випадку реалізації положень, викладених у відповідному рішенні суду.

Система судових органів повинна відігравати ключову роль в уникненні порушень прав фізичних та юридичних осіб серед органів, які здійснюють контроль за законністю розкриття банками інформації, що містить банківську таємницю. Судовий контроль є важливою гарантією забезпечення прав та свобод людини і громадянина, законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав осіб при проведенні оперативних-розшукових заходів або інших дій, які можуть обмежувати цивільні права осіб.

Отже, коректне здійснення заходів банками на виконання свого обов'язку захисту інформації, яка становить банківську таємницю, від розкриття кореспондує правам осіб, пов'язаних із банківськими установами відносинами відповідно до договорів з банком, а також осіб, безпосередньо не пов'язаних із відповідним банком договірними відносинами, але які вступають у цивільні відносини з клієнтами банку та можуть вказувати інформацію про себе в даних про транзакції з відповідним клієнтом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гетманцев Д.О. Банківське право України: Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна. К. : Центр учбової літератури, 2007. 344 с.
2. Заїка Ю. Інформація в системі об'єктів цивільних прав. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 1. С. 240–245.
3. Найдьон А.В. Особливості визначення поняття «банківська таємниця» щодо договору зберігання цінностей у банку. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. Вип. 3. С. 49–52.
4. Савченко Д.С. Світові тенденції до захисту банківської таємниці в контексті формування інформаційного суспільства. *Молодий вчений*. 2017. № 8. С. 384–389.
5. Сирота А.І. Банківська таємниця як правова категорія. *Фінансове право*. 2013. № 1. С. 11–14.
6. Федюк Л.В. Особисті немайнові права юридичних осіб : [монографія]. Івано-Франківськ : Прикарпатський нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2013. 500 с.
7. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.